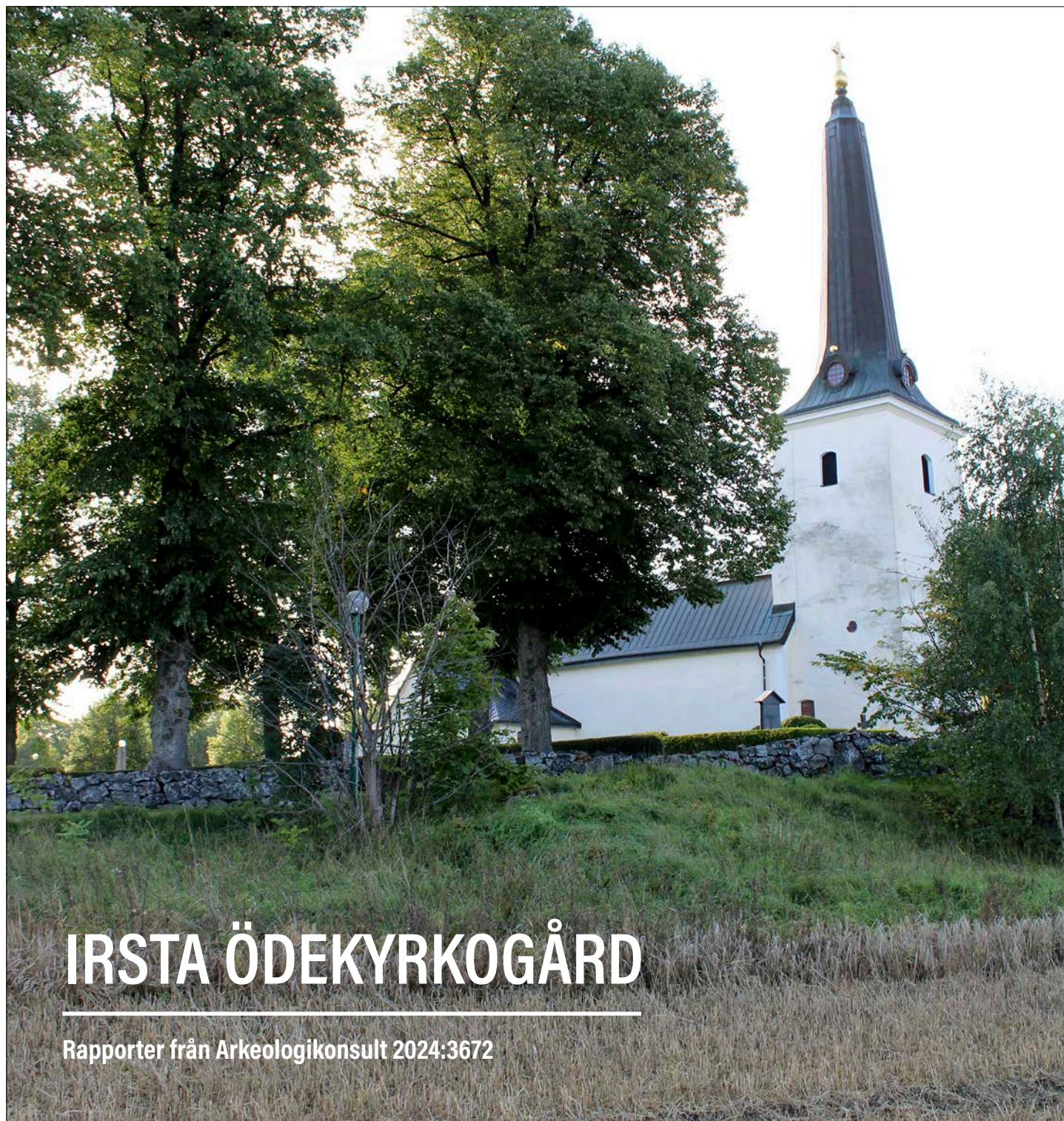

IRSTA ÖDEKYRKO GÅRD

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3672

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2004:9650

Fastighet Irsta kyrkby 7:1

Irsta socken

Västerås kommun

Västmanlands län

Författare Tove Björk

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Västmanlands län
Länsstyrelsens diarienummer: 431-3087-2023
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2023-06-19
Uppdragsnr i KMR: 202301021
Företagare: Mälarenergi Vatten AB

Fastighet: Irsta kyrkby 7:1
Berörda lämningar, KMR: L2004:9650

Typ av undersökning: Arkeologisk undersökning i form
av schaktningsöverakning
Utförandetid, fältarbete: 2023-09-04
Inmätningssystem: RTK-GPS
Koordinatsystem: SWEREF99 TM
Höjdssystem: RH 2000

Projektleddare: Tove Björk
Rapportansvarig: Tove Björk
Fältpersonal: Tove Björk
Planer och layout: Medea Nyström Huuva

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

ARKEOLOGIKONSULT

Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer LM2023/045368.
Omslagsbild: Impedimentet i sydöstra delen av begravningsplatsen med Irsta kyrka i bakgrunden. Foto från öst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

IRSTA ÖDEKYRKOGÅRD

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3672

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2004:9650

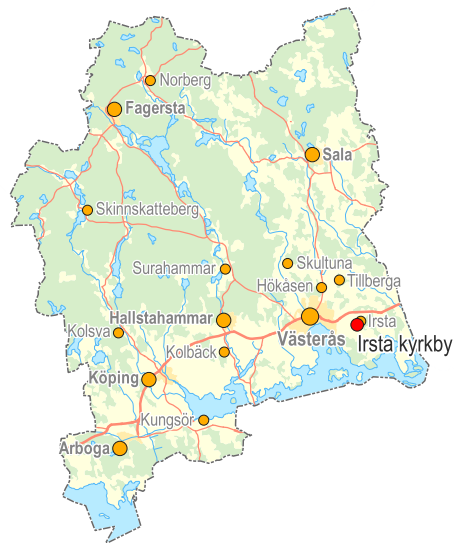
Fastighet Irsta kyrkby 7:1

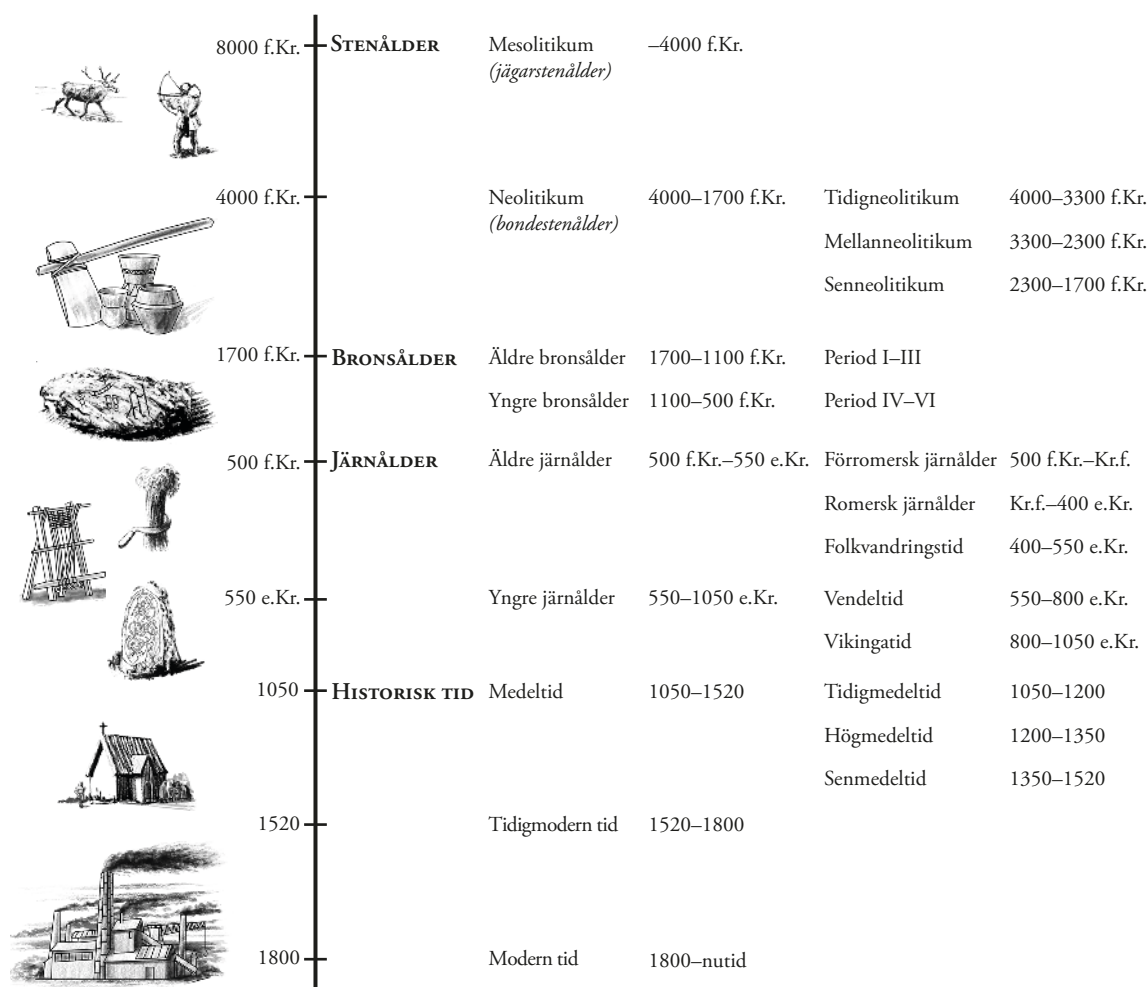
Irsta socken

Västerås kommun

Västmanlands län

Författare Tove Björk

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	8
GENOMFÖRANDE	10
RESULTAT	10
REFERENSER	12
Litteratur	12
Digitala källor	12
Historiska kartor	12
BILAGOR.....	13
Bilaga 1. Schakt	13

Figur 1. Platsen för den arkeologiska undersökningen i Irsta kyrkby, Västerås kommun. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Med anledning av att Mälarenergi Vatten AB skulle schakta fram och proppa igen en befintlig VA-servis vid en huvudledning har Arkeologikonsult under en dag i september 2023 utfört en arkeologisk under-

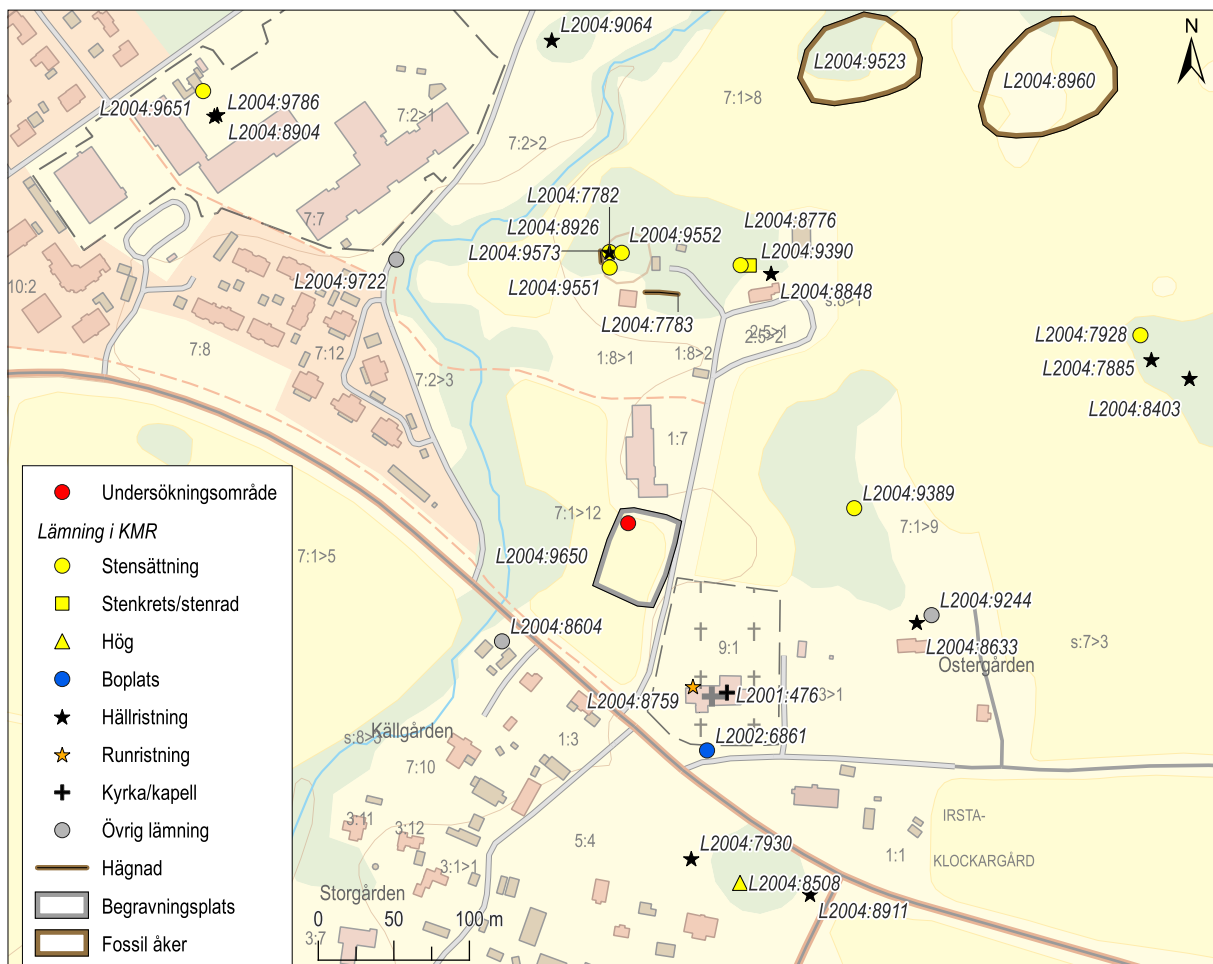
sökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning L2004:9650 som är registrerad som en begravningsplats. Inga gravar, andra anläggningar eller fynd framkom vid schaktningen.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom begravningsplatsen L2004:9650 i Irsta kyrkby, Västmanlands län (dnr 431-3087-2023).

Anledningen var att Mälarenergi Vatten AB hade för avsikt att schakta fram och proppa igen en befintlig VA-servis vid huvudledningen som går rakt genom fornlämningen.

Syftet med undersökningen var att förhindra att fornlämning skadades samt att dokumentera fornlämningen.

Figur 2. Undersökningsområdet och intilliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:5000.

Figur 3. Vy över arbetsområde med Irsta kyrka och uppgrävt schakt till vänster i bild. Foto från öster.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Landskapet kring Irsta utgörs av en relativt flack öppen slätt omgiven av skogsområden och trädbevuxna moränhöjder. Arbetsområdet är beläget strax öster om Västerås och utgjordes av ett kulturlandskap med en varierad och förhållandevis tät fornlämningsbild bestående av hägnader, stensättningar, gravfält och boplatser. Under bronsålder låg arbetsområdet på en relativt havsnära halvö. Tidsperioden finns representerad genom rösen och älvkvarnsförekomster.

Irsta socken omnämns första gången 1292 (ISOF) och Irsta kyrkas äldsta delar ska härröra från 1200-talet. Området kring Irsta kyrka, som omfattas av Västerås kommuns program för kulturminnesvård, innefattar en samlad äldre bebyggelse från 1700- och 1800-talet.

Enligt äldre kartmaterial har området kring Irsta huvudsakligen utgjort åkermark sedan åtminstone slutet av 1700-talet.

Platsen för den arkeologiska undersökningen utgör enligt historiskt kartmaterial en äldre kyrkogård inom vilken offer från pestens framfart år 1710 ligger begravda (figur 4). Författaren Olof Grau nämner i sin landskapsbeskrivning över Västmanland och området vid Irsta kyrka år 1754 ”150 alnar wid pass, synas rudera af en annan Kyrka med sin bogårdsmur, och platsen, som nu Kläckaren brukar til sädeswret, kallas ännu idag gamla Kyrko-gården, hwarast alla liken i Pesten år 1710 blefwo begrafne(r)” (Grau 1754:249). Vid tiden för skildringen år 1754 syntes fortfarande ruiner av kyrkan och bogårdsmuren. På ekonomiska kartan från 1962 kan ses avlånga begränsningar för kyrkogården i söder och i väster (figur 5). I programmet för kulturminnesvård Västerbygden från 1987 kan på ett flygfoto i södra delen av åkern fortfarande ses en av begränsningarna belägen i öst-västlig riktning (Ersson 1987:220)

GENOMFÖRANDE

Enligt beställaren beräknades storleken på schaktet kunna komma att uppgå till mellan 10–15 m² och schaktdjupet till 2,5 meter. Redan vid 1,1 meters djup framkom v-servisen varpå fortsatt schaktningsarbete kunde avslutas. Schaktets storlek kom

att uppgå till 4x3 meter. Underlaget utgjordes av brun lera med sandiga inslag. Arbetsområdet och schaktet fotograferades, mättes in med RTK-GPS och beskrevs. Schaktet lämnades öppet för fortsatt markarbete.

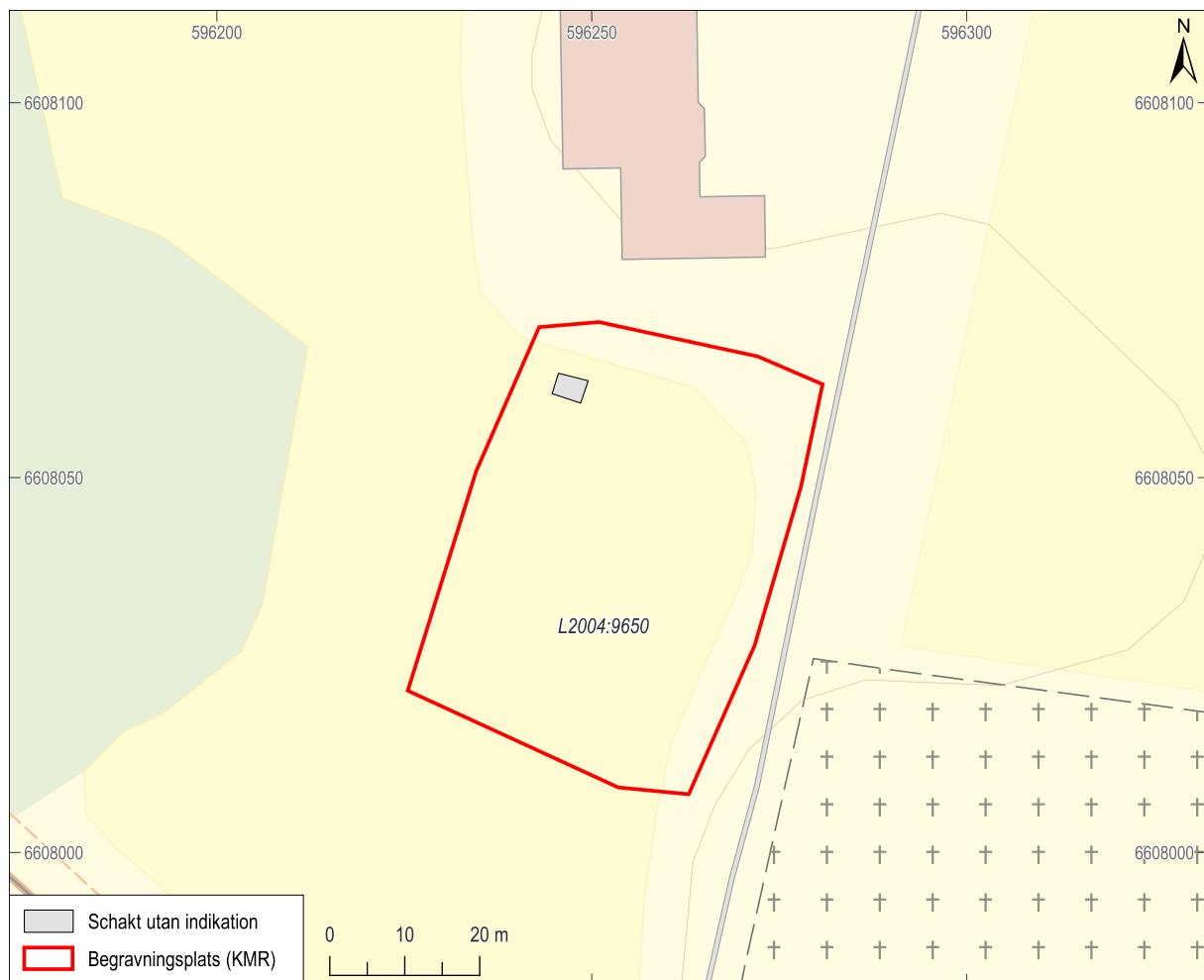
Figur 6. Schaktet i norra delen av fornlämning L2004:9650. Vid cirka 1,1 meters djup framkom u-servisen. Foto från nordväst.

RESULTAT

Vid tiden för aktuell arkeologisk undersökning syntes inget av de begränsningar/konstruktioner som finns med på ekonomisk kartan från 1962 eller flygfotot från 1987 i åkermarken. Emellertid noterades två avlånga impediment belägna i östvästlig riktning strax norr om arbetsområdet och i sydvästra delen av åkern. Båda impedimenten är belägna i östvästlig riktning och är beväxta med högt gräs och sly. Impedimentet i norra delen av åkern uppskattas vara cirka 5–6 meter lång, 2–2,5 meter bred och 0,5 meter hög. Impedimentet i sydväst uppskattas vara cirka 7 meter lång, 3 meter bred och 0,8 meter hög. Enstaka

större rundade stenar syntes ligga i det höga gräset vid båda impedimenten (se omslagsbild). Impedimenten kan tolkas utgöra rester efter bogårdsmuren till ödekyrkogården alternativt kan en av dem utgöra rester av den äldre kyrka som Olof Grau kunde se spår av år 1754. Inget av antikvariskt intresse framkom i schaktet. Inga fynd påträffades.

Efter avslutat fältarbete har fornlämningen markerats som delundersökt. Grävd yta har registrerats i Fornreg.

Figur 7. Schaktet i norra delen av begravningsplatsen. Mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Lämnings-nr (KMR)	Lämningsstyp	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Undersöknings-status	Kommentar till undersökningsstatus
L2004:9650	Begravningsplats	Fornlämning	Fornlämning	Delundersökt	Schaktningsövervakning i NV delen av kyrkogård.

Figur 8. Ändring av registrering av L2004:9650 i Kulturmiljöregistret.

REFERENSER

Litteratur

ERSSON, P-G 1987. Irsta-Springsta. s.220–226. I: *Västeråsbygden – Ett program för kulturminnesvård. Del 1. Beskrivning. Fornminnen och andra kultur-lämningar*. Västerås Kulturnämnds skriftserie Nr 16.

GRAU, O. 1754. *Beskrifning öfver Vestmanland dess städer härader och socknar*. Vesterås, A.F. Berghs Boktryckeri 1904.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

ISOE, ORTNAMNSREGISTRET
Institutet för språk och folkminnen
<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

Historiska kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv
KYRKBYN NR 1-5, STORSKIFTE PÅ HEMÄGOR 1780
Irsta socken, Västmanlands län
Aktbeteckning: 19-irs-42
Förrättningsman Per Billschier

Rikets allmänna kartverks arkiv
Ekonomiska kartan 1962
Baldnamn: Irsta, 11H 1a
Rak-id: J133-11H1a62

BILAGA 1. SCHAKT

Schakt-nr	Typ	Storlek (m)	Area (m²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext	Lämnings-nr (KMR)
1	Schakt utan indikation	3x4	12	1,1	Brun lera med sandiga inslag		L2004:9650

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3672